

УДК 631:636.2:001

Г.В. ДРОНИК, доктор біологічних наук, академік УААН

Р.В. ЯЧНИК, кандидат сільськогосподарських наук

В.С. ДРАБ, старший науковий співробітник

Буковинський інститут АПВ УААН

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто стан та пріоритетні напрями розвитку галузі тваринництва в передгірській і гірській частині Чернівецької області відповідно до розробленої Концепції.

Чернівецька область розташована на заході нашої держави і займає територію 8,1 тис. км². За характером поверхні вона поділяється на дві частини – південно-західну (гірську, або Буковинські Карпати) і південно-східну (рівнинну), що у свою чергу ділиться на дві зони – Прут-Дністровське міжріччя і Передкарпаття.

Буковинські Карпати займають площу близько 1 тис. км². Висота хребтів становить 800 – 1000 м над рівнем моря, а на кордоні з Румунією – 1500 і більше метрів. Гірські хребти мають пологі схили, плоскі вершини і широкі гребні.

Передкарпаття, розташоване між Буковинськими Карпатами і річкою Прут, характеризується гористим рельєфом з нахилом до річки Прут, широкими долинами та балками. Найбільш високі гори Передкарпаття досягають 480 – 540 м.

Прут-Дністровське міжріччя лежить між річками Прут і Дністер. Найбільші його підвищення досягають 240 – 300 м над рівнем моря.

Клімат області помірно теплий і вологий. На території рівнинної частини за рік випадає 500 – 700 мм опадів, в гірській – 800 мм.

До Карпатського регіону області належать території 5 районів, з

яких до Передкарпаття – Герцаївський, Глибоцький, Сторожинецький, Вижницький, до гірської частини – Путильський.

За характером земельних угідь і кліматичних умов ця територія є сприятливою для розвитку тваринництва. Це обумовлено значними площами природних кормових угідь та наявністю трудових ресурсів.

У цій частині області налічується 170 тис. га сільськогосподарських угідь, з яких 66 тис. га, або 38 відсотків, займають сінокоси і пасовища, а в гірському Путильському районі питома вага даних площ становить 94 відсотки.

Регіон є густонаселеним. Тут проживає 283 тис. осіб, з яких 80 відсотків зосереджено у сільській місцевості. Саме серед цієї категорії населення спостерігається найбільший відсоток безробіття та міграційні процеси.

У ході реформування аграрного сектора економіки землю колишніх колективних господарств розпайовано між власниками земельних паїв. Внаслідок малоземельності цього регіону, більшість з них вийшли з своїми паями і ведуть власне господарювання, а новостворені сільськогосподарські формування орендують лише 16 відсотків орної землі.

Таким чином, процес приватизації для сільгоспідприємств тут мав руйнівний характер. Вони вийшли з нього малопотужними, а частина припинила своє існування.

1. Чисельність поголів'я тварин в усіх категоріях господарств Карпатського регіону області (на 1 січня)

Райони	ВРХ, тис. гол.			З них корови			Вівці, тис. гол.		
	1991 р.	2009 р.	2009 р. в % до 1991 р.	1991 р.	2009 р.	2009 р. в % до 1991 р.	1991 р.	2009 р.	2009 р. в % до 1991 р.
Герцаївський*	-	10,4	x	-	5,7	x	-	2,5	x
Глибоцький*	67,7	16,5	13	22,9	8,6	38	16,6	4,0	24
Сторожинецький	53,6	21,9	41	18,5	11,9	64	17,6	9,2	52
Вижницький	34,0	11,8	35	10,5	6,6	63	5,9	1,3	22
Путильський	23,6	13,8	58	7,9	6,6	84	23,9	7,0	29
Всього	178,9	74,4	42	59,8	39,4	66	64	24,0	38

* Герцаївський район вийшов із складу Глибоцького.

Скорочення земельних угідь у сільськогосподарських підприємствах цієї зони в процесі їх реформування зумовило зменшення

в них чисельності великої рогатої худоби, свиней та овець. Водночас у категорії особистих господарств населення, яким відійшли значні земельні площі, чисельність поголів'я зросла незначно і не компенсувала його спаду, допущеного в агроформуваннях. Тому загальна чисельність тварин у всіх категоріях господарств цього регіону різко скоротилася (табл. 1).

Скорочення поголів'я потягнуло за собою ліквідацію робочих місць, зменшення валового виробництва тваринницької продукції та грошових надходжень (табл. 2). Поряд з цим вкрай негативно на обсягах виробництва відобразився наявний диспаритет цін на матеріально-технічні ресурси і продукцію тваринництва та недосконалість системи регулювання ринку.

2. Обсяги валового виробництва тваринницької продукції в усіх категоріях господарств Карпатського регіону області за 1990 – 2007 рр.

Райони	Молоко, тис. т			Реалізація м'яса, тис. т			Вовна, т		
	1990 р.	2007 р.	2007 р. в % до 1990 р.	1990 р.	2007 р.	2007 р. в % до 1990 р.	1990 р.	2007 р.	2007 р. в % до 1990 р.
Герцаївський*	-	22,6	х	-	2,7	х	-	8	х
Глибоцький*	69,7	42,0	60	16,9	6,3	37	43	11	26
Сторожинецький	53,3	47,9	90	11,8	6,0	51	41	22	54
Вижницький	34,8	31,2	90	8,3	3,3	40	15	2	13
Путильський	20,5	20,3	99	4,1	1,6	39	49	21	43
Всього	178,3	164,0	92	41,1	19,9	48	148	64	43

* Герцаївський район вийшов із складу Глибоцького.

Скорочення виробництва молочної сировини призвело до зупинення роботи 4 молокопереробних підприємств, що діяли в цьому регіоні. Тут характерною особливістю сучасного стану тваринництва є те, що в структурі валового виробництва питома вага особистих господарств населення в середньому займає за отриманням молока 95 відсотків, реалізацією м'яса 87, вовни 94 відсотки. Але потенційні можливості подальшого нарощування виробництва тваринницької продукції, підвищення її якості в цій категорії господарств обмежені. Село старіє, галузь тут базується на ручній праці, селянські господарства не мають інвестиційної привабливості.

На наш погляд, за теперішніх умов катастрофічного стану в тваринництві передгірської та гірської частини області одним підвищенням закупівельних цін на продукцію цю галузь з кризи не вивести. Тут потрібно вжити кардинальних, невідкладних комплексних заходів, спрямованих на докорінне поліпшення ситуації.

Насамперед у цій зоні потребують вирішення проблеми оптимізації на перспективу чисельності поголів'я тварин, розвитку кормової бази, матеріально-технічного забезпечення галузі, залучення інвестицій. Слід також скорегувати діяльність місцевих органів влади в напрямі створення максимально сприятливих умов для розвитку тваринництва.

Враховуючи викладене вище та наявну ситуацію у тваринництві цієї зони області, Головне управління агропромислового розвитку і Буковинський інститут АПВ розробили Концепцію розвитку тваринництва в передгірській та гірській частині Чернівецької області до 2015 р.

Головною метою Концепції є визначення основних напрямів роботи щодо створення сприятливих умов для стабілізації ситуації та розвитку тваринництва в Передкарпатті та Буковинських Карпатах з тим, щоб досягти таких стратегічних цілей:

- зупинити спад чисельності поголів'я та забезпечити його поступове нарощування;

- відновити роботу ліквідованих тваринницьких ферм у агроформуваннях цього краю та поліпшити роботу діючих;

- забезпечити зростання виробництва тваринницької продукції, насамперед, за рахунок сільськогосподарських підприємств, оптимізувавши чисельність поголів'я та його продуктивність залежно від розмірів земельних ресурсів і стану кормової бази;

- створити сприятливі умови для зміцнення особистих господарств населення, подальшого нарощування в них виробництва та реалізації тваринницької продукції;

- сприяти формуванню на базі фермерських та особистих господарств селян малих ферм з виробництва та реалізації молочної сировини з чисельністю 15 і більше корів;

- провести технічне переоснащення ферм та забезпечити поліпшення технологічних умов для виробництва продукції, що буде відповідати вимогам СОТ і ЄС;

- підвищити якість продукції, що заготовляється в сільськогосподарських формуваннях, до рівня міжнародних стандартів та суттєво поліпшити її в особистих господарствах громадян;

- забезпечити прибуткове ведення тваринництва та його економічну стабільність;

- створити нові робочі місця, розширити зайнятість та підвищити доходи сільського населення.

Визначено основну задачу Концепції, яка полягає у забезпеченні зростання чисельності поголів'я у цій частині області, підвищенні його продуктивності та нарощуванні обсягів валового виробництва тваринницької продукції, зростанні частки заготівель молока і м'яса в сільськогосподарських підприємствах до 40 відсотків. Поставлено завдання змінити мету виробництва тваринницької продукції в особистих господарствах населення з засобу життєвої необхідності в засіб ведення малого і середнього бізнесу.

Значну увагу в Концепції приділено питанням реалізації запланованих заходів. Ця робота будуватиметься на використанні механізмів державної підтримки, фінансуванні з місцевих бюджетів, зростанні притоку інвестицій, поліпшенні організаційної роботи, технічному і технологічному забезпеченні виробництва.

Щодо використання в цій роботі коштів державного бюджету, то для прискореного нарощування поголів'я та підвищення його продуктивності заплановано ефективніше залучати можливості таких державних програм, як:

- 1) селекція у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу і в науково-дослідних господарствах;

- 2) бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва, що передбачає виділення коштів за:

- вирощені та продані на забій і переробку суб'єктам господарювання, які мають власні (орендовані) переробні потужності, молодняк великої рогатої худоби, свині та курчата-бройлери, качки, гуси, індики;

- екологічно чисте молоко власного виробництва, продане молокопереробним підприємствам для виготовлення продуктів дитячого харчування;

- реалізацію вовни;

- приріст поголів'я корів молочного напрямку продуктивності;

- поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності;

- молодняк великої рогатої худоби, закуплений в особистих селянських господарствах;

- поголів'я вівцематок і ярок, старших 1 року;

- наявні бджолосім'ї;

- 3) фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів;
- 4) фінансова підтримка фермерських господарств;
- 5) часткова компенсація вартості складної техніки вітчизняного виробництва.

У 2008 р. у цілому в області сільськогосподарські підприємства і державні господарства за вказаними вище програмами отримали з державного бюджету 57,5 млн грн. Виконуючи умови програм та розширюючи обсяги робіт, є можливість значно збільшити це фінансування.

Крім наведеного вище, в Концепції визначено також шляхи фінансової підтримки та ряд організаційних заходів для поліпшення ситуації в тваринництві Карпатського регіону на рівні області та районів. Зокрема передбачено створити відповідні дорадчі служби в усіх районах передгірської та гірської частини області з їх початковим фінансуванням. Заплановано заходи щодо повного відшкодування витрат на обладнання пунктів штучного осіменіння маточного поголів'я великої рогатої худоби в сільській місцевості та часткового відшкодування понесених витрат на запліднення худоби в особистих господарствах селян.

Для розширення площ сінокосів і пасовищ, поліпшення їх ботанічного складу буде проводитися фінансування обласної програми розвитку насінництва багаторічних трав.

Не менш важливу роль у Концепції відведено зміцненню особистих селянських господарств для подальшого нарощування виробництва та реалізації тваринницької продукції. Для цього на обласному і районних рівнях заплановано відповідну фінансову підтримку фермерських і селянських господарств у створенні малих ферм з утриманням 15 і більше молочних корів. У сільській місцевості будуть створювати відповідні кооперативи щодо заготівель тваринницької продукції від населення, а також заготівельні пункти переробних підприємств.

Для поліпшення організаторської роботи з особистими господарствами та фермерами заплановано введення в штати сільських рад фахівців з питань їх розвитку, надання їм практичної допомоги в питаннях виробництва і обліку.

На рівні районів проводитимуть відповідні обстеження пустуючих ферм і тваринницьких приміщень колишніх колективних господарств та створюватимуть інформаційні бази даних для інвесторів.

Особливу увагу в Концепції приділено перспективним напрямом розвитку галузей тваринництва. Зокрема молочне скотарство розвиватиметься шляхом відновлення і збільшення маточного стада в першу чергу в сільгоспідприємствах за рахунок власного відтворення, закупівлі телиць і нетелів у племінних репродукторах та племзаводах області. Передбачається поліпшення поголів'я в особистих господарствах громадян. Спочатку в сільгоспідприємствах буде створено невеликі молочні ферми на 100 - 200 голів з високим генетичним потенціалом та з наступним поступовим нарощуванням їх чисельності.

Основною молочною породою в передгірській частині області мають бути тварини буковинського заводського типу української червоно-рябї молочної худоби, створеної за участю науковців нашого інституту (Р.В. Ячник) і добре пристосованої до природно-кліматичних умов цього регіону. А в особистих господарствах селян, крім названої породи, за бажанням можливе розведення сименталів комбінованого типу.

Щодо гірської частини, то тут, на наш погляд, для виробництва молока як в агроформуваннях, так і в господарствах населення слід використовувати корів локальної породи пінцгау, яка пристосована до гірських умов.

На молочнотоварних фермах цієї Карпатської зони, як і в інших, рекомендують дотримуватися елементів вже відпрацьованої поточно-цехової організації виробництва молока, що включає такі складові, як цілеспрямоване вирощування молодняка, підготовка нетелів до майбутньої лактації, роздїї і оцінка корів-первісток, відтворення стада.

У Концепції заплановано ряд заходів щодо поліпшення кормової бази, підвищення рівня годівлі молочної худоби з орієнтацією на річну норму годівлі корів в обсягах 40 - 50 ц кормових одиниць на голову у товарних стадах та не менше 60 ц кормових одиниць – у племінних. У цій частині області обов'язкове створення культурних та поліпшення природних пасовищ.

Цей регіон області є сприятливим для розвитку м'ясного скотарства. Тому в Концепції передбачено заходи щодо розвитку цієї галузі шляхом розведення поголів'я великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності. Науковці Буковинського інституту АПВ УААН (А.К. Калинка) проводять певну роботу зі створення буковинського типу української симентальської м'ясної породи із застосуванням поглинального схрещування маток молочних і молочно-м'ясних порід з бугайцями симентальської м'ясної породи американської та австрійської селекції. Отримане від такого

схрещування поголів'я відрізняється високою енергією росту і відмінними м'ясними якостями.

Щодо свинарства, то його розвиток у гірській частині не передбачається. А в передгір'ї воно буде мати розширення за рахунок підприємств ПП „Колос” – СТОВ „Євросвинка” Герцаївського, СТОВ „Колосок - 2” Глибочького, ФГ „Євросвинка плюс” Вижницького районів. Заплановано співпрацю ПП „Колос” з фермерськими господарствами та населенням щодо спільного вирощування свиней породи ландрас. Також передбачено відновлення невеликих свиноферм в сільськогосподарських формуваннях для забезпечення власних потреб у свинині та реалізації поросят населенню.

У Концепції за розробками та рекомендаціями науковців нашого інституту (Т.О. Черномиз) у передгірській зоні прогнозується подальше розведення цигайських овець, які добре акліматизовані до умов передгір'я. Їх вдосконалення заплановано проводити шляхом використання в селекції асканійських м'ясо-вовнових плідників буковинського типу.

У гірській частині області основною є українська гірсько-карпатська порода овець, яка пристосована до холодного і вологого клімату Карпат. Селекційну роботу з породою буде спрямовано на підвищення скоростиглості, м'ясної, молочної та вовнової продуктивності.

Для забезпечення прибутковості галузі буде розширюватися виробництво овечого молока з подальшою його переробкою на розсільні сири, а також баранини шляхом промислового схрещування вівцематок з плідниками буковинського типу асканійської м'ясо-вовнової породи.

Виконання заходів Концепції передбачено у два етапи. На першому (2008 р.) заплановано розробку обласних і районних програм, визначення шляхів фінансової підтримки розвитку галузі з державного, обласного та районних бюджетів.

На другому етапі (2009 – 2015 рр.) планується здійснення цих заходів у всіх районах передгірської та гірської частини області.

Щодо очікуваних результатів від виконання напрямів Концепції, то в категорії сільськогосподарських підприємств передбачається збільшити чисельність великої рогатої худоби в 1,5 разу, зокрема корів у 2, свиней в 1,3, овець у 2 рази. Обсяги виробництва молока заплановано збільшити у 2,6, м'яса у 2,4, вовни в 2 рази. Продуктивність молочного стада прогнозується довести до 3,5 - 4 тис. кг, м'ясного контингенту молодняку великої рогатої худоби до 500 – 600 г середньодобових приростів, свиней до 450 - 500. Крім цього,

буде значно підвищено ефективність виробництва та конкурентоспроможність продукції, зросте рівень споживання молока і м'яса на душу населення, буде створено додаткові робочі місця та зростуть доходи селян.

Разом з тим слід зазначити, що для поліпшення ситуації у тваринництві Карпатського регіону обсягів фінансової підтримки державних програм, а також заходів, що вживатимуться на рівні областей і районів, недостатньо. Потрібні кардинальні рішення на урядовому рівні. Серед них, на наш погляд, заслуговують на увагу такі, як:

- поширення механізму дії державної програми „Фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів” не лише на сільськогосподарські госпідприємства, а й на переробні підприємства, агроцехи, агрофірми промислових підприємств, які інвестують кошти у розвиток тваринництва;

- збільшення відсотка часткового відшкодування ставок за кредитами для суб'єктів господарювання, які здійснюють розвиток тваринництва шляхом реконструкції і будівництва нових комплексів, ферм, приміщень, придбання тварин, техніки і технологічного обладнання;

- поширення дії порядку використання коштів державного бюджету на часткову компенсацію відсоткових ставок за кредитами і на довгострокові кредити;

- забезпечення відшкодування ПДВ агроформуванням за ввезення в Україну племінних (генетичних) ресурсів;

- збереження часткової компенсації вартості складного технологічного обладнання вітчизняного виробництва за рахунок коштів державного бюджету в розмірі 30%. Розширення його переліку шляхом включення технологічного обладнання та техніки, що використовуються у тваринництві;

- скасування ввізного мита та податку на додану вартість на технологічне обладнання для тваринництва та кормозаготівельної техніки, що не має вітчизняних конкурентоспроможних аналогів;

- стимулювання особистих господарств населення та фермерів щодо створення малих ферм з поголів'ям молочних корів 15 і більше голів з механізацією технологічних процесів;

- запровадження економічних механізмів стимулювання виробництва та реалізації кормів сільгоспідприємствами особистим господарствам населення.

Вирішення цих питань дасть можливість залучити до роботи щодо відродження тваринництва в Карпатському регіоні таких

інвесторів, як промислові підприємства, збільшити обсяги завозу в господарства цінного племінного поголів'я та обладнання з інших країн.

Збереження 30-процентної компенсації вартості складного обладнання вітчизняного виробництва, розширення його переліку забезпечить здешевлення та прискорення робіт з реконструкції та модернізації ферм і комплексів. А стимулювання з боку держави особистих господарств та фермерів у створенні малих механізованих ферм дасть можливість значно наростити чисельність молочного поголів'я в цій категорії господарств та збільшити обсяги виробництва високоякісної продукції. Також важливе значення для розвитку галузі в господарствах селян буде мати реалізація їм кормів сільгоспідприємствами.

У Концепції висвітлено основні наболілі проблеми розвитку тваринництва у передгірській та гірській частині області й окреслено шляхи їх розв'язання. Ми переконані в тому, що їх реалізація, поєднана з цілеспрямованою роботою на місцях, дасть можливість значно поліпшити ситуацію в Карпатському регіоні, забезпечить зростання обсягів виробництва, зміцнить економіку суб'єктів господарювання, позитивно вплине на стан справ у соціальній сфері села, зайнятість населення та підвищення рівня доходів селян.

Висновки

1. Природно-кліматичні умови Карпатського регіону області сприяють розвитку тваринницької галузі, оскільки кормові угіддя в структурі сільськогосподарських угідь займають 38 відсотків. Регіон забезпечений достатньою кількістю робочої сили.

2. У ході земельної реформи значні площі сільськогосподарських угідь із сільгоспідприємств перейшли у приватне користування, що негативно вплинуло на чисельність поголів'я тварин та обсяги виробництва продукції. Водночас у особистих господарствах громадян, яким відійшли значні земельні угіддя, чисельність поголів'я зростає незначно і не компенсувала його спаду в сільгоспідприємствах. Тому загальна ситуація в галузі в усіх категоріях господарств у цьому регіоні погіршилася.

3. Низький рівень закупівельних цін на тваринницьку продукцію, що склалися на ринку, збитковість галузі не стимулюють її виробництва ні в сільських підприємствах, ні в особистих господарствах населення.

4. Концепція розвитку тваринництва в передгірській та гірській частині області визначає основні напрями подолання кризи в галузі, суттєвого поліпшення ситуації шляхом вжиття спільних кардинальних

заходів як з боку держави, так і місцевої влади. Визначено спільні зусилля щодо підтримки та зміцнення матеріальної бази галузі, залучення інвестицій. Особливу увагу звернуто на відновлення тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, вдосконалення системи регулювання ринку, за якої закупівельні ціни на тваринницьку продукцію мають відігравати стимулюючу роль і сприяти нарощуванню виробництва продукції, забезпечувати її прибутковість.